

AKP İktidarları Döneminde Dış Politika

Nuri Ersoy, Necdet Hasgül

Bu yazıda AKP'nin iktidara geldiği 2002 yılından günümüze Türkiye'nin dış politikasını ana hatları ile analiz etmeye ve bugün geldiğimiz noktayı değerlendirmeye çalışacağız. Bunu yaparken bir yandan da AKP'nin dış politikasına ilişkin farklı yaklaşımlar içeren anaakım değerlendirmelerin yetersizliğini göstermeye çalışacağız.

Anaakım içinde ulusalcı çevrelere yakın değerlendirmeler, AKP'nin her alanda olduğu gibi dış politika alanında da İslamcı gizli bir gündemi olduğunu, İktidar olduğu ilk yıllarda Avrupa Birliği ekseninde yüzü Batı'ya dönük bir politika izlediğini, ülke içinde askeri vesayeti gerilettikten ve iktidarını tam olarak tesis ettikten sonra İslamcı gündemini ilerletmek için eline geçen fırsatları kullandığını iddia etmektedir. Geldiği noktada da ulusal çıkarlara ters düşen Panislamizm eksenli bir politikayı açık olarak benimsemiş ve bu politika Türkiye'yi "Ortadoğu bataklığına" sürüklemiştir. Bu yaklaşımı "takiyye" tezi olarak adlandıracağız.

Bu değerlendirmelerin büyük ölçüde Amerikan yeni-muhafazakâr çevrelerin değerlendirmeleri ile örtüştüğünü de ekleyelim. Amerikan yeni-muhafazakâr çevreler, AKP'nin dış politikasının artık ABD'nin çıkarlarına da ters düştüğünü eklemektedirler. Türkiye, dış politikasındaki "ksen kayması" nedeniyle ABD için stratejik bir müttefik olmaktan çıkmıştır. ¹

AKP çevreleri Türkiye'nin dış politikasında geldiği son durumu "değerli yalnızlık" olarak niteleyip kutsama eğilimindedir. Onlara göre, Türkiye başta bütün komşuları ile "sıfır sorun" dış politikası izlemeye çaba göstermiş, ancak komşularındaki

---

¹ Svante E. Cornell, Understanding Turkey's Tilt, *The Journal of International Security Affairs*, No. 27, February 20 2015, pp. 7., <http://silkroadstudies.org/resources/pdf/publications/1502Cornell-Jinsa.pdf>, erişim tarihi: 22.09.2015 12:26.

sorunlar ve komşu ülke iktidarlarının ve Batı'nın, özellikle de ABD'nin tutumu karşısında ilkeli duruşunu koruması Türkiye'yi "değerli yalnızlık" durumuna itmiştir.

Yukarıdaki iki tespite de katılmadığımızı, hem "takiyye" tezinin hem de "değerli yalnızlık" tezinin nesnel tespitlerden çok, taraflı politik çıkarımlar olduğunu söyleyebiliriz. Bu tespitlerin neden eksik ya da yanlış olarak değerlendirdiğimizi yazının geri kalanında açıklamaya çalışacağız. Bu doğrultuda AKP iktidarları dönemini 2002-2007 bekleme dönemi, 2007-2011 açılım dönemi ve 2011-2015 kapanma dönemi olmak üzere üç alt döneme ayırıp bu üç dönemde Türk dış politikasının doğrusal bir gelişme ve tutarlı bir yörünge izlemekten çok her döneme özgü iç ve dış dinamiklerle belirlenen farklı karakterleri olduğunu söyleyeceğiz.

Türkiye AKP iktidarları döneminde nasıl olup da yüzü Batı'ya dönük, Avrupa Birliği üyeliğine aday, önemli bir NATO ülkesi konumundan bölgedeki radikal İslamcı unsurlara askeri ve stratejik destek verdiği iddia edilen bir Ortadoğu ülkesi pozisyonuna savrulmuştur? Bu soruyu yanıtlamaya çalışırken yöntemsel olarak 2002-2015 döneminde Türkiye'nin dış politikasını iki eksende değerlendirmeye çalışacağız:

1. Eksen: yakın komşuları ile ilişkiler
2. Eksen: küresel güçlerle ilişkiler

Cumhuriyet dönemi boyunca, 1980 darbesine kadar, 1. Eksen açısından "yurtta barış, dünyada barış" şiarıyla simgelenen dış politikanın Kıbrıs ve Ege denizi kıta sahanlığı gibi "milli hassasiyetler" içeren örnekler türünden birkaç istisna dışında genel olarak süregeldiği söylenebilir. Türkiye bu süreçte temel olarak komşu ülkelerin iç işlerine müdahale etmeme, tarafsızlık, gerektiğinde arabuluculuk ilkelerine dayalı bir dış politika izledi. Özellikle Ortadoğu bölgesindeki sorunlar karşısında Türkiye ayrıca başka hassas ilkelere de sahipti. Tarihsel olarak Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte bugün komşumuz olan tüm etnik kimlikler hain ilan ediliyor, Arap halklarının "Osmanlı'yı arkadan vurdukları" yönünde bir algı hakim kılınıyor, ayrıca genç

Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki Kürt isyanları "hainlerin" yalnızca dışarıda değil içimizde de olduğu yolundaki algıyı güçlendiriyordu. Ortadoğu, Lozan'da Türkiye'nin başını en çok ağrıtan konu olduğu için Türkiye'nin Ortadoğu politikası temelde "bulaşmama" şeklinde şekillenmiştir. Özellikle Cumhuriyetin ilk yıllarında Kürt isyanlarının yarattığı iç güvenlik kaygısı Ortadoğu'da yakın komşularla ilişkilerde de belirleyici olmuş, bölgede bir Kürdistan'ın kurulmasını engellemek için aynı kaygıyı paylaşan komşularla işbirliğine gidilmiştir.

2. Eksen açısından bakarsak Türkiye, Cumhuriyet sonrası dış politikasında yüzünü tamamen Batı'ya dönmüştür. Özellikle de 1950 sonrası Soğuk Savaş döneminde safını başta ABD olmak üzere Batı'dan yana seçmiş ve NATO, CENTO, AET, sonrasında da AB, Gümrük Birliği vb. uluslararası anlaşmalara dahil olarak Batı ile uyum gösteren bir çizgi benimsemiştir. Öte yandan Doğu Bloku ülkeleriyle de sorun oluşturacak herhangi bir ilişkiye girmemiş, hatta zaman zaman ekonomik işbirliği fırsatlarını değerlendirmiştir.

1980 darbesi sonrası dahil, birkaç istisna dışında "tarafsızlık" ilkesinin de hemen hemen korunduğu söylenebilir. İstisna teşkil eden durumlarda da aslen "2. Eksen" açısından müttefiklerin çıkarına, onların onayıyla veya doğrudan onların yönlendirmesiyle bir tutum almıştır. Örneğin İran-İrak savaşı gibi uzun süren bir çatışmada Türkiye taraf olmamayı başarabilmiş ve her iki ülke ile de hem ticari hem siyasi ilişkilerini sürdürmüştür.

Türkiye Özalp yıllarda (1983-1993) ekonomide olduğu gibi dış politikada da dışa açılma dönemi yaşamıştır. Ancak bu açılmanın daha çok ekonomik yatırımlar, karşılıklı ticaret ve kültürel işbirlikleri temelinde olduğu açıktır, dolayısıyla geleneksel dış politika stratejisinden bir kopuşu temsil etmez. Örneğin bu dönemde Türkiye, SSCB'nin çökmesi, yani soğuk savaş döneminin sona erip neoliberal kapitalist dönemin başlamasıyla Orta Asya'daki Türki cumhuriyetlerine hamilik pozisyonu üstlenmeye çalıştı. Bu girişimler bölgenin ekonomik olarak liberalleşmesi ve uluslararası pazarlara eklemlenmesine yönelik olarak ABD teşviki ile gerçekleşen

girişimlerdi. Ancak bu bölgede Rusya kısa sürede hâkimiyeti yeniden kurunca Türkiye'nin ticari etkisi dışında herhangi bir siyasi etkisi olmadı.

1991 Körfez krizinde dönemin Cumhurbaşkanı Özal aktif bir politika izlemiş; ("1 koyup 3 alacağız" söylemi) Çekiç Güç için Keşif Gücü'nün Türkiye'de barınmasına izin verilmiş, Irak'a yönelik ambargoyu desteklemiştir. "1 koyup 3 alma" politikası sonuçsuz kalsa da, Türkiye'nin o güne kadar sürdürdüğü tarafsızlığa dayalı dış politikasından bir sapma anlamına geliyor, Özal Irak Kürtlerinin hamisi olmaya soyunuyordu.

Bununla beraber Özal'ın 1993'te ölümü ile birlikte Türkiye geleneksel politikalarına geri dönmüştür. Türkiye, Irak'tan kendi aleyhine bir durumun ortaya çıkmasını istemediği gibi, Irak'ın da toprak bütünlüğünü bozacak girişimlere de karşı çıkmıştır. Yine temel kaygı Irak'ın toprak bütünlüğünün bozulmasının Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına yol açabileceği, bu gelişmenin de Türkiye'deki Kürtlere esin kaynağı olabileceği idi.

Türkiye'de 1993'te başlayan Kürt sorununa yönelik "kirli savaş" politikası ile birlikte içe kapanma ve savaş/ekonomik kriz gibi iç sorunlar nedeniyle dış politikada Kürt sorunu merkezli güvenlikçi tutumlar dışında pek fazla değişimin olmadığı kaydedilebilir. 31 Aralık 1995 tarihinde yürürlüğe giren Avrupa Birliği-Türkiye Gümrük Birliği anlaşması etkileri itibariyle çok tartışılan bir anlaşma olsa da Türkiye'nin genel dış politika yönelimini teyit eden bir girişimdir.

Türkiye büyük ölçüde Kürt savaşı nedeniyle oluşan bütçe açıklarından kaynaklı büyük ekonomik krizlerde, yani 1994, 1998-1999 ve 2001 krizlerinde hep başta IMF olmak üzere uluslararası finans kuruluşları ile işbirliği yaptı. Ancak Kürt sorunu ve düşük yoğunluklu savaşı sürdürmek üzere benimsenen yöntemler, ekonomik krizlere siyasi krizlerin de eklenmesini ve ülkenin yönetilemez bir kaosa doğru sürüklenmesini beraberinde getirdi. Ortadoğu açısından Türkiye'nin istikrarının ve Batı ekseninde kalmasının önemini bilen ABD, PKK lideri Abdullah Öcalan'ın yakalanmasını ve Türkiye'ye teslim edilmesini sağlayarak bir ölçüde daha sonraki yıllarda Türkiye'nin iç ve dış politikası açısından belirleyici olacak bir süreci başlattı.

Türkiye'nin istikrara kavuşturulması hem siyasi hem de ekonomik açıdan bir yeniden yapılanma gerektiriyordu. Bir yandan savaş harcamalarının yarattığı kamu açıklarının azaltılması ve Türkiye'nin dünya ekonomisi ile entegrasyonunun devam etmesi, diğer yandan Türkiye'nin siyasi olarak yönetilemez bir ülke olmaktan çıkarılarak belli bir siyasi istikrarın sağlanması, hatta Türkiye'nin Ortadoğu'da devam etmekte olan krize Batı açısından pozitif bir katkı sunacak bir konuma gelmesi bekleniyordu. Bunun için ABD ve AB, Kürt sorununa siyasi bir çözüm bulunması yolunda telkin ve baskılarını yoğunlaştırdı. Türkiye'nin bundan sonraki, özellikle AKP'li yıllardaki dış politikasını belirleyecek olan yönelimler bu iki temel sorunsal –ekonomik istikrar ve dışa açılma ve Kürt sorununa ilişkin bir çözüm arayışı– etrafında biçimlendi.

Türkiye'deki restorasyon sürecine ABD ve AB'nin verdiği destek birkaç kritik gelişme ile izlenebilir. Türkiye, 10-11 aralık 1999 tarihlerinde Helsinki'de yapılan AB Devlet Ve Hükümet Başkanları Zirvesi'nde oybirliği ile Avrupa Birliği'ne aday ülke olarak kabul edildi. Kasım 2000 ve Şubat 2001'de yaşanan iki mali krizin ardından Türkiye'ye davet edilen Derviş, Dünya Bankası'ndaki görevinden ayrılarak 3 Mart 2001'de Bülent Ecevit Hükümeti'nin Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı görevine getirildi. Derviş'in IMF ile yapılan stand-by anlaşmasının gereklerini yerine getirmek üzere kamu maliyesi ile bankacılık ve finans sistemini disiplin altına almak için yaptırdığı düzenlemeler, daha sonra AKP hükümetlerinin çok faydalanacağı bir “ekonomik istikrar” zemini oluşturdu.

2002-2007 dönemi

AKP'nin iktidar olduğu ilk dönemde ekonomik istikrar ve Kürt sorununda çözüm için oldukça uygun bir zemin mevcuttu. Kemal Derviş'in bakanlığı döneminde alınan ekonomik yeniden yapılanma kararları ve yakalandıktan sonra Abdullah Öcalan'ın önerisi ile 1 Eylül 1999'da PKK'nin ilan ettiği ateşkes ile 1 Haziran 2004'e kadar süren barış süreci, ilk AKP hükümeti için büyük bir fırsat sunuyordu.

Bu dönemde istikrarlı gidişi bozan ve Ortadoğu'da sonraki süreci belirleyecek kritik olay 20 Mart 2003'te başlayan 2. Körfez Savaşı idi. Bu savaş çok kısa sürede Irak'ın

yenilgisi ve ABD öncülüğündeki koalisyon güçlerinin işgali ile sonuçlansa da Ortadoğu günümüze dek süren ve daha da ne kadar da süreceği belli olmayan kaotik bir sürecin başlamasını tetikledi. Türk dış politikası açısından da Ortadoğu'daki kaos ve Kürtlerin bu süreçteki kazanımları temel belirleyici parametrelerden birisi oldu.

Türkiye, bu savaşa karşı çıkmadı, ancak belli bir mesafeyi de korudu. Buradaki temel kaygısı, Kuzey Irak'taki Kürtleri Saddam Hüseyin'in saldırılarından korumayı amaçlayan Çekiç Güç koruması altında Kuzey Irak'ta zaten belli bir hareket serbestisi elde eden Kürtlerin daha fazla politik kazanım elde etmesi idi. Bu kaygının en bariz örneklerinden birisi, Irak'a müdahale için ABD birliklerinin Türkiye'de konuşlanmasını öneren 1 Mart tezkeresinin mecliste reddedilmesi idi. Bazı yabancı yorumcular, meclisin savaş istemeyen kamuoyunun baskısına karşı duramayarak bu kararı aldığı ve bunun da demokrasinin zaferi olduğu şeklinde yorumladılar.² Gerçekten de toplumda savaş karşıtı bir duruşun olduğu söylenebilir. Ancak 1 Mart tezkeresinin reddedilmesinin, Türkiye parlamentosunun savaş karşıtı duruşunu göstermediği gibi, Kuzey Irak'ta Türk askerini istemeyen Kürtlerin ABD işgali ile daha fazla siyasi kazanım elde etmelerini engellemeye yönelik bir danışıklı dövüş olduğu iddia edilebilir.

Ancak Irak işgali Türkiye için çok önemli bir fırsatlar penceresi de açtı. Irak işgalinin arifesinde 26 Şubat 2003 tarihinde, Bush yeni muhafazakâr ve İsrail destekçisi bir kuruluş olan American Enterprise Institute adlı düşünce kuruluşunda yaptığı bir konuşmada Ortadoğu'ya demokratik değerleri yayma politikasını açıklamıştı.³ Irak'ta Kitle İmha Silahlarının (KİS) ve Saddam Hüseyin'in 11 Eylül saldırılarını düzenleyenleri koruduğu yolunda hiçbir kanıtın bulunamaması, ayrıca Iraklıların ABD'ye açıktan düşmanlık göstermeseler bile sıkı bir şekilde meydan okumalarının

² Noam Chomsky, "Selective Memory and a Dishonest Doctrine" The Toronto Star, December 21, 2003. Şu linkten erişilebilir: <http://www.chomsky.info/articles/20031222.htm> erişim tarihi: 22.09.2015 11:14

³ Gilbert Achcar, "Fantasy Of A Region That Doesn't Exist, Greater Middle East: the US plan", Le Monde Diplomatique, April 2004, <http://mondediplo.com/2004/04/04world>, erişim tarihi: 22.09.2015 11:26. Türkçesi için bkz. Gilbert Achcar, Olmayan Bölgenin Fantazisi: Büyük Ortadoğu Planı, 04.04.2004, <http://www.bgst.org/dunya-gundem/olmayan-bolgenin-fantazisi-buyuk-ortadoğu-plani>, erişim tarihi: 22.09.2015 11:26.

damgasını vurduğu siyasi durum, Bush'u savaşın gerekçesi olarak demokrasi argümanının şiddetini yükseltmeye zorladı. 13 Şubat 2014'de Londra'da Arapça çıkarılan Al Hayat gazetesi, Washington tarafından G8 liderlerinin yardımcı kadrolarına Haziran ayında Georgia'da Sea Island'da, düzenlenecek zirveye hazırlanmaları amacıyla dağıtılan "G8 Büyük Ortadoğu Ortaklığı" başlıklı bir çalışma belgesi yayınladı. Bu belgede Arap ülkelerindeki sefalet, cehalet ve işsizliğin düzeyi ayrıntılarıyla anlatılıyor, ortak çıkarları "aşırılıkların, terörizmin, uluslararası suçların ve yasa dışı göçlerin artması" tarafından tehdit edildiği düşünülen G8 üyeleri uyarılıyordu. Otoriter Arap rejimlerine belli siyasi reformlar yapmaları, özel girişimciliğin mikrofinans yoluyla güçlendirilerek refah ve demokrasinin tesis edilmesi, bu ülkelerin "Orta ve Doğu Avrupa'nın eski komünist ülkelerinde yaşanan dönüşüm mertebesinde bir ekonomik dönüşüm" geçirmeleri tavsiye ediliyordu. Böylece özellikle Türkiye'de bir tartışma konusu olarak kendi gerçekliğinin çok ötesine geçen "Büyük Ortadoğu Projesi" doğmuş oluyordu. Bu projede Türkiye'ye özel bir önem atfediliyordu. Türkiye'nin laik ve demokratik, yüzü Batı'ya dönük bir İslam ülkesi olarak diğer İslam ülkeleri için bir model teşkil ettiği düşünülüyordu.

Bu proje, ABD'nin bölgedeki en güçlü müttefikleri Mısır ve Suudi Arabistan'ın şiddetle karşı çıkması nedeniyle zaten ölü doğmuş bir proje idi. Mısır'da ABD destekli demokratikleşme projesi çerçevesinde bazı zayıf adımlar da atıldı. 2005 yılında hem ABD'nin hem de demokratik kamuoyunun baskısına direnemeyen Mübarek rejimi seçimlerde Müslüman Kardeşler'in bağımsız adaylar göstererek 88 milletvekilini meclise sokmasına göz yummak zorunda kaldı, ancak bu girişim de çok kısa süre içinde rejim tarafından Müslüman Kardeşlere yönelik baskı ve tutuklamalarla tersine çevrildi.⁴

Ancak AKP hükümeti, Türkiye'ye Ortadoğu'da çizilen rolün, hem "muhafazakar demokrat" olarak adlandırdıkları kendi iktidarları için, hem de Türkiye'de yükselmekte olan yeni İslamcı burjuvazi için büyük bir fırsat sunduğunu

⁴ Mısır'da 2005 seçimleri ile ilgili bilgilendirici bir yazı için bkz. James Traub, Islamic Democrats?, *New York Times*, April 29, 2007.

http://www.nytimes.com/2007/04/29/magazine/29Brotherhood.t.html?pagewanted=all&_r=0 erişim tarihi: 23.09.2015 14:01.

düşündüler. Dahası bu çerçevede geliştirilecek ekonomik ilişkiler, Türkiye’de geniş kesimlerin refaha ulaşmasını sağlayacak, böylelikle rejimin istikrarını garanti altına alacaktı. AKP hükümetlerinin “açılım dönemi” olarak adlandırdığımız 2007-2011 döneminde dış politikasını belirleyen temel yönelim işte bu fırsatlar penceresi çerçevesinden değerlendirilmelidir.

2007-2011 Dönemi

Ancak Irak işgali ABD’nin istediği sonucu doğurmadı. ABD yanlısı hükümet yerini seçimle İran ile iyi ilişkileri olan ancak bağımsızlıkçı bir çizgi izleyen Şii hükümete bıraktı. 2006-2014 arasında Başbakan Maliki’nin yönetimindeki Irak hükümetlerinin Şiileri kayıran ve Sünnileri yabancılaştıran mezhepçi bir politika izledikleri vurgulanmaktadır. Özellikle Sünni Arapların yoğun olarak yaşadığı Anbar eyaletinde silahlı direniş devam etti. 2007 yılında düzenlenen büyük çaplı bir operasyonla ABD Sünni silahlı direnişini kırmayı başardıysa da direnişin camilerde ve yer altında silahlı bir kalkışmaya yeltenmeden devam ettiği ve Irak el-Kaidesinin güçlenmeye devam ettiği söylenmektedir.⁵

ABD için bundan sonra Ortadoğu’ya demokrasi götürme misyonunun bir hayal olmasının ötesine geçmediği ve ABD için önceliğin artık sürdürülebilir ve kontrol edilebilir bir kaos olduğu söylenebilir. 2011 yılında başlayan Arap Baharı bu kaosu derinleştirdi ve daha da kontrol edilemez hale getirdi. Bundan sonra ABD’nin Ortadoğu politikasını bu temel güdü belirleyecektir.

Bu süreçte AKP hükümetinin, kendisine biçilen rolden cesaret alarak Ortadoğu ve Afrika’ya doğru ihracat destekli bir açılım hamlesine girmesi tesadüf değildi. Her şeyden önce 2007 krizi AB ülkelerine yapılan ihracatı önemli ölçüde düşürmüştü. AKP hükümeti Irak’taki tek istikrarlı bölge olan Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile ekonomik ve siyasi ilişkiler geliştirmeye özel bir önem verdi. Afrika ülkelerine geziler düzenlenip ekonomik anlaşmalar imzalandı.⁶ Türkiye’nin yaşadığı bu “eksen

⁵ M. J. Kirdar, Al Qaeda in Iraq, Center for International and Strategic Studies, June 2011.

http://csis.org/files/publication/110614_Kirdar_AlQaedaIraq_Web.pdf, Erişim tarihi: 22.09.2015 11:40

⁶ Türkiye’nin Afrika ülkeleri ile ilişkilerine ilişkin bir inceleme için bkz. Elem Eyryce Tepeciklioğlu, Afrika’da Ne Arıyoruz? Türk Dış Politikasında Afrika Açılımı, ResearchTurkey, 30.04.2004,

kayması” Tablo 1’de ihracatta çeşitli ülke gruplarının ağırlığının nasıl değiştiğine bakarak takip edilebilir. Bu tabloya göre Türkiye’nin toplam ihracatında AB ülkelerinin payı 2005’te %56.5 iken 2014’te %43.5’e gerilemiş, buna karşı Ortadoğu ülkelerinin payı %13.9’dan %22.5’e, Kuzey Afrika ülkelerinin payı ise %3.5’ten %6.2’ye çıkmıştır. Aynı dönemde Irak, büyük ölçüde Kürdistan Bölgesel Yönetimi’ne yapılan ihracat sayesinde payını 2005’de %3.7 olan payını 2014’de %6.9’a çıkartarak %9.6’lık paya sahip olan Almanya’dan sonra Türkiye’nin ikinci en büyük ihrac pazarı haline gelmiştir. Bu değişimlerde Türkiye’nin toplam ihracat hacmi anılan yıllar arasında büyük bir artış kaydetse de yüksek katma değerli ürünler üreterek gelişmiş ülke pazarlarında (özellikle de AB ülkelerinde) bir rekabet gücü elde edememesinin ve daha kolay rekabet edebildiği ve İslamcı girişimcilerin daha kolay ticari ilişkiler kurduğu İslam ülkelerine yönelmesinin payı vardır.

Tablo 1. Ülke gruplarına göre yıllık ihracat, toplam içindeki payı (Kaynak: TÜİK)

Ülke grubu	Pay (%) / Share (%)									
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014
Toplam	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
A-Avrupa Birliği (AB 28)	56.5	56.3	56.6	48.3	46.2	46.5	46.4	39.0	41.5	43.5
B-Türkiye Serbest Bölgeleri	4.0	3.5	2.7	2.3	1.9	1.8	1.9	1.5	1.6	1.4
C-Diğer ülkeler	39.4	40.2	40.6	49.5	51.8	51.7	51.7	59.5	56.9	55.1
1-Diğer Avrupa (AB Hariç)	7.7	9.1	9.8	11.6	10.9	9.8	9.4	9.3	9.4	9.6
2-Kuzey Afrika	3.5	3.6	3.8	4.4	7.3	6.2	5.0	6.2	6.6	6.2
3-Diğer Afrika	1.5	1.7	1.8	2.4	2.7	2.0	2.7	2.6	2.7	2.5
4-Kuzey Amerika	7.2	6.4	4.2	3.6	3.5	3.7	4.0	4.4	4.3	4.6
5-O. Amerika ve Karayipler	0.6	0.6	0.5	0.6	0.6	0.5	0.5	0.5	0.7	0.6
6-Güney Amerika	0.4	0.4	0.5	0.7	0.7	1.1	1.4	1.4	1.4	1.2
7-Yakın ve Orta Doğu	13.9	13.2	14.1	19.3	18.8	20.5	20.7	27.8	23.4	22.5
8-Diğer Asya	4.1	4.6	4.9	5.4	6.6	7.5	7.6	6.9	7.9	7.4
9-Avustralya ve Y. Zelanda	0.4	0.4	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4	0.3	0.4	0.4
10-Diğer Ülke ve Bölgeler	0.3	0.2	0.8	1.1	0.5	0.1	0.1	0.1	0.1	0.1

<http://researchturkey.org/tr/what-is-turkey-doing-in-africa-african-opening-in-turkish-foreign-policy/>, erişim tarihi: 22.09.2015 11:52

Türkiye bu dönemde uluslararası ilişkilerde bazı stratejik işbirliklerine de girmeye çaba göstermiştir. Örneğin Suriye’de Esad ile yakın ilişkiler geliştirmiş, Ermenistan ile açılım politikası başlatmıştır (2008). Suriye ve İsrail arasında arabuluculuk yapmaya başlamıştır. Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile siyasi ilişkilerini derinleştirmiştir. Afrika’da Sudan, Somali, Mısır gibi ülkelerde ekonomik faaliyetlerini arttırmıştır. Körfez ülkeleri ile de ticaret artmıştır. İran’ın nükleer girişimlerine destek vermiş ve 2008’de İran-Türkiye-Brezilya girişimi ile bir anlaşmaya varılmış, ABD bu anlaşmayı tanımasa da Türkiye bölgede siyasi bir ağırlığı olduğunu göstermiştir.

2009-2010 döneminde BM Güvenlik Konseyi üyeliğine seçilmesi, Türkiye’nin uluslararası ilişkilerde artan ağırlığının bir sonucu olarak gösterilmiştir. “Komşularla Sıfır Sorun” politikası AKP’nin dış politikasının şiarı olarak lanse edilmiştir.

AKP bu dönemde ülke içinde de dış politika açısından belli içerimleri olan bir dizi hamle yapmıştır. Özellikle de Ergenekon türünden davalarla askeri-bürokratik “vesayet rejimine” karşı bir mücadele verdiği ve demokratikleşme yolunda adımlar attığını izlenimi yaratıyordu. Aslında bu davalarda bile herhangi bir demokratikleşme kaygısı güdülmediği, bu davaların TSK içinde Batı ve NATO ekseninden çıkma eğilimi gösteren “bağımsızlıkçı” ve “Avrasyacı” unsurlara karşı bir operasyon olduğu iddia edilmektedir.⁷

Türkiye’nin bu dönemde Batılı müttefiklerinden, özellikle de ABD’den daha fazla bağımsız bir dış politika izlemeye başlaması, Türkiye’nin dış politikasında bir “eksen kayması” yaşanmasından daha ziyade bölgede uluslararası sistem içinde kabul gören ve belli işlevler üstlenen bir “alt-emperyal” ülke olma hayalleri kurmaya heveslenmesi ile açıklanabilir.

2011-2015 Dönemi

Bu yönelim bir kırılma noktası olarak adlandırabileceğimiz 2011 yılına kadar büyük ölçüde devam etmiştir. Türkiye’nin ve ona modernist bir ılımlı İslam ülkesi rolü

⁷ Uğur Yiğit, Ortadoğu Penceresinden Yargı ve Ordu, Radika İki, 23/09/2012, *Türkiye’de Yargı Yoktur* içinde. O.G. Ertekin, F. Özsu, K. Şahin, M. Şakar ve Uğur Yiğit, Nika Yayınevi, 2013, Ankara

biçen Batı'nın hayallerinin yerle bir olmasında üç etken belirleyici olmuştur. Bunlardan birincisi Türkiye-İsrail ilişkilerinin kopma noktasına gelmesidir. İkincisi ise Arap Baharı ile birlikte yaşanan gelişmelerdir. Üçüncü etken de Arap Baharı'nın Suriye'deki yankısının Türkiye'nin hiç arzulamadığı bir şekilde Suriye Kürtlerinin özerklik alanını genişletmesi ve dikkate değer bir güç olarak ortaya çıkmasına yol açmasıdır.

Bu dönemde özellikle de ABD'de neo-con çevrelerde Türkiye'nin Batı ekseninden uzaklaşması anlamında bir "eksen kayması" yaşadığı sıkça dile getirilmeye başlanmıştır. Türkiye'nin Batı'dan uzaklaşması ABD'li ve Avrupalı dış politika yorumcularını ve stratejistlerini ciddi olarak kaygılandırmıştır. ABD'li yorumcular, bunun için Türkiye'ye tam üyelik kapılarını kapatan AB'yi suçlamışlar, bu tutumun Türkiye'yi Batı'dan yabancılaştırdığını iddia etmişlerdir. Avrupalı yorumcular ise ABD'nin Kürtlere daha fazla özgürlük alanı açan Irak politikasının, İsrail'i eleştirilemez ve dokunulamaz kılan yaklaşımının Türkiye'yi yabancılaştırdığını öne sürmektedir.

Her iki yaklaşım da Türkiye'nin neden bir "eksen kayması" yaşadığını açıklamakta yetersizdir, "eksen kayması" tartışmaları asıl olarak Arap Baharı ile başlayan süreçten sonra daha yoğunlaşmıştır. Bu kaymanın dinamiklerini anlayabilmek için "Arap Baharı" sürecine ve Türkiye'nin bu süreçten beklentilerine ve bu beklentilerin boş çıkması sonucunda kendisine çizdiği yön üzerine yoğunlaşmak gerekir.

Türkiye-İsrail İlişkilerinin Kopması

Bu "eksen kayması" öncelikle İsrail ile ilişkilerin seyrinde kendisini belli etmektedir. 2008-2009 Gazze saldırısına kadar Türkiye-İsrail ilişkilerinde önceki dönemlere göre bir gerileme olmadığı gibi, daha fazla askeri ve ekonomik işbirliğine yönelik girişimler olmuştur. 2005 yılında Başbakan Recep Tayyip Erdoğan yanında çok sayıda iş adamıyla birlikte, Orta Doğu barışı için arabulucu olmak adına ve ticari ve askeri bağlar kurmak için İsrail'i ziyaret etmişti. İsrail Cumhurbaşkanı Şimon Peres, Kasım 2007'deki üç günlük Ankara gezisinde, Türkiye Cumhurbaşkanı Abdullah Gül'le görüştü ve TBMM'ye konuştu. Gül, Hamas ve Hizbullah'ın elindeki üç İsraili

askerin serbest bırakılmaları konusunda yardım edeceği sözünü verdi. Türkiye ile İsrail arasındaki ekonomik ve askeri işbirliği 2011 yılındaki Mavi Marmara olayına kadar düzenli bir şekilde arttı. İsrail 2014 yılında bile 1.9 milyar dolarlık bir ihracat hacmi ile Türkiye'nin 16. Büyük ihracat pazarı durumunda idi. 2011 yılında tüm askeri anlaşmalar askıya alınana dek Türkiye, İsrail'den Türkiye'nin F-4 Fantom ve F-5 jetlerinin modernleştirilmesi, M60A1 tanklarından geliştirilmesi, Heron İnsansız Hava Araçları gibi çok sayıda askeri hizmet ve donanım satın almıştı.

İsrail-Türkiye ilişkilerinin gerilemesi sürecinin başlangıcı, Aralık 2008'de İsrail'in Gazze'ye 1133 Filistinlinin ölümüyle sonuçlanan saldırısının ardından 2009 yılı başında gerçekleşen, Dünya Ekonomik Forumu'ndaki "one minute" çıkışıdır. Sonrasında 14 Şubat 2009 tarihinde İsrail Kara Kuvvetleri Komutanı Avi Mirzahi'nin Türkiye'nin Kürtlere ve Ermenilere yaptıklarını hatırlatan açıklamalarına karşı Türkiye'nin verdiği nota, 11 Ocak 2010 tarihinde İsrail Dışişleri Bakan yardımcısı Danny Ayalon'un, büyükelçi Ahmet Oğuz Çelikkol ile görüşmesi sırasında Çelikkol'un Ayalon'dan daha alçakta bir yerde oturtulması ile ilişkiler iyice gerildi. Mayıs 2010 tarihindeki Mavi Marmara saldırısı bardağı taşıran son damla oldu ve sonrasında Türkiye ile İsrail arasındaki diplomatik ilişkiler ikinci kâtip düzeyine indirildi ve askeri anlaşmaların tümü askıya alındı.

Türkiye-İsrail ilişkilerinin gerilmesi ve kopma noktasına gelmesi, iki ülke arasında bir mesele olmanın çok ötesinde anlamlara sahiptir. İsrail Batı, özellikle de ABD için Ortadoğu'da vazgeçilmez bir müttefik, dahası bir ileri karakoldur. Türkiye'nin İsrail ile ilişkilerinin kopması demek, Türkiye'nin ABD ile stratejik ortaklığının sorgulanır hale gelmesi demektir. Ortadoğu'daki kaosun giderek ABD'nin kontrolünden çıkma eğilimi gösterdiği bir dönemde, bölgedeki iki müttefikinin aralarının açılması da ABD açısından işleri daha da içinden çıkılmaz hale getirme potansiyeli taşımaktadır. Türkiye açısından, İsrail'e tavır almak ve İsrail'in saldırganlığını geriletmek, bölgede oynamayı düşündüğü "lider ülke" konumunun içini doldurabilmek için önemli idi. Nitekim Erdoğan'ın "one minute" çıkışı Arap dünyasında kendisine duyulan sempatiyi arttırdı. Ancak Mavi Marmara saldırısı ve sonrasında yaşanan süreçte

Türkiye'nin İsrail'in Batılı ülkeler tarafından kınanmasını, geri adım atmasını sağlayamaması ve tazminat talebinin karşılanmaması, diplomatik açıdan Ortadoğu'da "lider ülke" imajının içinin boş olduğunun tescil edilmesi anlamına gelir ve Türkiye açısından büyük bir prestij kaybına işaret eder.

Arap Baharı

Türkiye'ye biçilen ve Türkiye'nin de büyük bir coşkuyla benimsediği rolün altının oyulmasının bir diğer nedeni ise özellikle Arap Baharı ile başlayan altüst oluşlar sürecinde girdiği yönelimdir.

Arap Baharı, beklenenin aksine Kuzey Afrika ve Ortadoğu ülkelerinde yüzü Batı'ya dönük kentli orta sınıfların, ya da Türkiye'nin hamiliğini yapacağı ve ekonomik ve siyasi ilişkilerini daha da geliştireceği Müslüman Kardeşler eksenli ılımlı İslami hareketlerin iktidarı ile sonuçlanmamıştır. Bu durum da Türkiye'nin model oluşturacağı bir siyasi iklimin altını boşaltmıştır. Bu dinamikleri daha iyi anlayabilmek için "Arap Baharı" olarak adlandırılan toplumsal hareketlerin gelişimine ve özelliklerine daha yakından bakmak gerekir.

17 Aralık 2010 günü Tunus'ta başlayan ve daha sonra tüm Arap dünyasına yayılan Arap Baharı, bazı etmenlerin uzun süredir derinden derine birikmesi ve sonunda bir patlamaya yol açması ile belirlenmektedir. Bu etmenler arasında ekonomik durgunluk, küresel ısınma kaynaklı kıtlık, yüksek işsizlik, yaygın yozlaşma, muazzam toplumsal eşitsizlikler, demokratik meşruiyetten yoksun despotik yönetimler, vatandaşların gördüğü kötü muamelesiyi sayabiliriz. Arap dünyasında eyleme geçen insanların ortak paydası ise demokrasiye duydukları özlem. Bu özlem, siyasi özgürlükler, özgür ve adil seçimler, demokratik olarak yapılmış bir anayasa talepleri ile ifadesini buluyordu.

"Arap Baharı" büyük ölçüde yukarıda betimlediğimiz demokrasi özlemi tarafından belirlenmişti. Ancak bu özlemler ifadelerini seküler örgütlenmeler içinde bulamadılar. Mısır'da ayaklanmaların merkezi olan Tahrir meydanında seküler kesimler ve doğrudan İhvancı olmayan halk kitleleri etkindi. Daha sonra Mursi'nin diktatörlük kurma girişimine karşı da güçlü bir seküler muhalefet oluştu. Mısır'daki

darbenin asıl olarak ikinci bir toplumsal devrimi önlemek için yapıldığı sıkça dile getirilen bir görüştür. Tunus'ta bir seküler muhalefet geleneği hep var oldu. Suriye'de ise başlangıçta İslamcı olmayan kesimler sivil bir eylemlilik içine girdiler. Ancak bu ülkelerde seküler muhalefetin, baskıcı rejimler tarafından yıllarıdır bastırılması ve ifade kanallarının tıkanması sonucu, hızla gelişen olaylar karşısında yeterli güç ve örgütlülüğe ulaşamadığı, toplumsal muhalefetin örgütlendiği ve ifadesini bulduğu yegâne örgütlü güç olan İslamcı örgütlerin siyaset alanında baskın çıktığı ve bazı ülkelerde iktidara da geldiği bir süreç yaşandı.

Bu örgütlenmelerin en güçlüsü Tunus'ta el-Nahda, Mısır'da İhvan, Gazze'de Hamas ile ifadesini bulan Müslüman Kardeşler idi. Tunus ve Mısır'daki altüst oluş, seçimlerde Müslüman kardeşlerin zafer kazanmasını sağladı.

Erdoğan/Davutoğlu ikilisi Ortadoğu çapında Müslüman Kardeşler üzerinden büyük bir kumar oynadılar ve kaybettiler. Oynadıkları kumar şudur: Müslüman Kardeşler tarzı neoliberal politikalarla uyumlu İslamcı güçlerin Arap ülkelerinde iktidara gelmesini, Türkiye'nin bölgenin "büyük abisi" rolüne soyunması ile alt-emperyal bir güç haline gelmesi ve bölge liderliği konumunu pekiştirmesini arzuladılar. Bölgenin hem kendi içinde hem de neoliberalizmle entegrasyonunun bölgesel bir ekonomik canlılık yaratacağı ve halkların refahını bir ölçüde arttırarak neoliberal İslamcı siyasetin meşruiyet zeminini pekiştireceği bekleniyordu.

Müslüman Kardeşler (MK), daha çok ülkede iktidara gelseydi ve iktidara geldikleri ülkelerde bu konumlarını koruyabilseydi, AKP tüm Ortadoğu'yu kapsayan çok yakın bir müttefike kavuşmuş olacak, Türkiye'nin önünde çok geniş bir pazar açılacak ve İslamcı sermaye hızla büyüyecek, belki de TÜSİAD'ı bile tehdit edebilecek duruma gelecekti. Bu ülkeler Türkiye için daha geniş bir ihracat pazarı haline gelecek, bu ülkelerdeki ucuz emek gücünden faydalanmak için Türkiyeli iş adamlarının yatırımları artacak, belki de bu sayede Türkiye ekonomisi cari açık gibi temel sorunlarını aşmış olacaktı. Nitekim Müslüman Kardeşler iktidarı döneminde Mısır'da yaklaşık 250 Türk şirketinin 2 milyar dolarlık yatırım yaptığı ve bunların

2011 yılında 5 milyar dolarlık ticari hacim gerçekleştirdiğini, ancak darbeden sonra bu şirketlerin zor duruma düştüğünü öğreniyoruz.⁸

Bu politikalar aslında bir ölçüde ABD ve Batı tarafından da desteklendi ve Türkiye “ılımlı İslam’ın” gözde bir örneği olarak öne sürüldü. Türkiye İslam ile demokrasinin (=neoliberalizmin) bir arada var olabileceğinin bir kanıtı, vadesi dolan ve halk nezdinde hiçbir meşruiyeti kalmayan Arap diktatörlüklerinin yerine yeni bir model olarak önerildi.

Ancak Ortadoğu’da Mısır’daki darbe ile başlayan ve Suriye’deki iç savaşla derinleşen süreç, AKP’nin hayallerine vurulan son darbe oldu. Sonuçta, Türkiye’nin de katkısı ile Suriye harabeye döndü. Suriye’de Müslüman Kardeşlerin çok zayıf olduğu ve alan hâkimiyeti sağlayamadıkları görüldü. Irak ve Suriye’nin büyük bölümü IŞİD tarafından kontrol ediliyor. Bugüne dek Suriye’de 220 bin kişinin öldüğü, 6,5 milyon kişinin yaşadığı yerleri terk ettiği, 4,5 milyon kişinin başka ülkelerde mülteci konumuna düştüğü tahmin ediliyor. Irak’taki Şii ağırlıklı hükümetle ve bölgede nüfuzunu pekiştirmekte olan İran’la ilişkiler bozuldu. Türkiye bugün bölgede emperyalizmin kendisine biçtiği rolü, bir İslami demokrasi örneği ve bir denge unsuru olma rolünü hızla kaybetti ve Suudi Arabistan öncülüğündeki Sünni blokunun küçük ortağı haline geldi. Bu durum Suudi Arabistan’ın Yemen’e saldırısına verdiği destekle bir kez daha teyit edilmiş oldu.

Müslüman Kardeşler kumarını kaybeden AKP hükümetleri bu sefer hem Esad’ı devirmek hem de Rojova Kürtlerinin kazanımlarını yok etmek için kullanışlı olacaklarını düşündükleri Selefi-cihatçı grupları Suudi Arabistan ve Katar ile birlikte desteklemeye başladı. Türkiye’nin Suriye sınırında Cihatçı grupların kampları bulunduğu, bu örgütlere her türlü lojistik destek sağlandığı, tüm dünyadan gelen cihatçıların bu sınırı rahatlıkla geçerek Suriye’deki iç savaşa katıldıkları yabancı ve ulusal basında pek çok habere konu oldu. Suriye’ye silah transferleri Türkiye kamuoyunun gündemine 2 Ocak 2014 tarihinde İHH’ye ait bir tırın Hatay’ın Kırıkhan ilçesi yakınlarında jandarma tarafından durdurulması ve valilikçe tırın

---

⁸ Büyük teşviklerle Mısır’a yatırım yapan Türk firmaları şimdi kan ağlıyor – Posta Gazetesi

MIT'e ait olduğu gerekçesi ile jandarma tarafından aranmasına izin verilmemesi ile gündeme geldi.

New York Times gazetesinde 24 Mart 2013'te çıkan bir haberde⁹ hava trafik verilerine, çeşitli ülkelerde yetkililerle yapılan görüşmeler ve isyancı komutanların anlattıklarına dayanarak Katar, Ürdün ve Suudi Arabistan'dan kalkan 160 kargo uçağının Ankara Esenboğa havalimanı üzerinden "Suriyeli muhaliflere" 3500 ton silah taşıdığı yazılmış. Haberde bu silah transferlerinin Amerika'nın bilgisi dahilinde olduğu vurgulanıyor. 2 Ocak 2014 tarihinde İHH'ye ait bir tır Hatay'ın Kırıkhan ilçesi yakınlarında jandarma tarafından durdurulmuş ve valilikçe tırın MIT'e ait olduğu gerekçesi ile jandarma tarafından aranmasına izin verilmemişti. Bir tırın yaklaşık 25 ton yük taşıdığı göz önünde bulundurulacak olunursa, Mart 2013'e kadar yaklaşık 140+ tır hiçbir sorunla karşılaşmadan Ankara Esenboğa havalimanından Suriye'ye gitmiş, Türkiye üzerinden silah transferleri ABD'nin bilgisi dahilinde gerçekleşmiştir.

Wall Street Journal gazetesinde 26 Haziran 2013 tarihinde çıkan başka bir haberde¹⁰ ABD'nin CIA vasıtasıyla Suriye'ye silah transferine bizzat başladığı ve bu silahların radikal İslamcıların eline geçmemesi için azami dikkatin gösterileceği belirtiliyor. Bunun yanı sıra her ay birkaç yüz savaşçının CIA tarafından eğitilerek Suriye'ye gönderileceği ve böylelikle beş- altı ay içinde Hizbullah ve İranlı savaşçılar ile Rusya'nın gönderdiği silahlar tarafından tahkim edilen Esad güçlerini dengeleyecek bir askeri gücün oluşturulacağı öngörüldü.

Ancak ABD'nin Suriye'de rejim değişikliği için öngördüğü ikili stratejinin (silah transferleri ve eğit-donat programı) 2014 yazından sonra tamamen çöktüğü ortaya çıktı. Transfer edilen silahların, "ılımlı muhalefet" olarak adlandırılan ve aslında geniş bir kitle tabanı olmayan grupların el-Nusra ya da IŞİD'e iltihak etmeleri ya da yenilmeleri yoluyla cihatçı Selefi örgütlerin eline geçmesi ve eğit-donat

⁹ C. J. Chivers ve Eric Schmitt, Arms Airlift to Syria Rebels Expands, With Aid From C.I.A., 24.3.2013, http://www.nytimes.com/2013/03/25/world/middleeast/arms-airlift-to-syrian-rebels-expands-with-cia-aid.html?pagewanted=all&_r=0

¹⁰ U.S. Begins Shipping Arms for Syrian Rebels, Wall Street Journal, 26.6.2013, <http://online.wsj.com/news/articles/SB10001424127887323419604578569830070537040>

programından geçerek Suriye'ye sokulan milislerin ya cihatçı Selefi örgütlere katılmaları ya da onlara yem olmaları nedeniyle iflas etmesi ABD'nin bir politika değişikliğine gitmesine neden oldu.

Eylül 2014'den itibaren ABD Suriye üzerinde gerçekleştirdiği uçuşlarla IŞİD ve el-Nusra mevzilerini bombalamaya başladı. Ancak Türkiye Selefi gruplara destek vermeyi sürdürdü ve Temmuz 2015'te ABD'nin İncirlik üssünün kullanılması konusunda varılan mutabakata kadar IŞİD karşıtı koalisyonla katılmayı reddetti. Bu politikanın ardında Kürtlerin Rojava'daki kazanımlarını boğma güdüsünün baskın bir etmen olduğunu söyleyebiliriz.

Rojava Devrimi

Türkiye'ye biçilen rolün altının oyulmasının bir diğer nedeni de Suriye Kürtlerinin bölgedeki desteğini artırarak güçlenmesidir. Bilindiği gibi Suriye Kürtleri, Rojava olarak adlandırılan Suriye Kürdistanı'nın üç kantonunda -Afrin, Kobanê ve Cezire- demokratik özerklik ilan ettiler. PYD çatısı altında örgütlenen halklar, Suriye'nin çok kimlikli ve çok inançlı yapısını gözetken ve cinsiyet eşitliğini merkeze alan bir yönetim biçimi oluşturdular. Özellikle PYD'nin askeri kolu olan YPG-YPJ'nin, Kobanê'de IŞİD'e karşı başarıyla direnmesi ve ABD öncülüğündeki uluslararası koalisyonun desteğiyle Kobanê'yi IŞİD işgalinden kurtarması, PYD'nin bölgede ve uluslararası kamuoyunda meşruiyet kazanmasını sağladı. Ancak Kobanê'de Kürtlerin gösterdiği direniş karşısında IŞİD'in yenilmesinin iç ve dış politika açısından çok önemli sonuçları oldu. Birincisi, Kobanê direnişi Rojava Kürtlerinin Batı'nın gözünde güvenilir seküler bir kara unsuru olarak değerini arttırdı. İkincisi, Türkiye'nin Kürtlerin kazanımlarını Cihatçı örgütler yoluyla yok etmeye dayalı Suriye politikası ciddi bir darbe aldı. Son olarak ülke içinde Türkiye'li muhafazakâr Kürtlerin AKP'ye bağlılığında çok derin bir çatlak yarattı.

7 Haziran 2015 genel seçimlerinin hemen ardından yaşanan diğer bir gelişme, Suriye'deki Kürt güçlerinin IŞİD denetimindeki Tel Abyad bölgesini alması oldu. Böylece, Cezire ve Kobanê kantonları birleşti. Afrin, Kobanê ve Cezire kantonları Türkiye sınırlarının uzantısıdır ve Türkiye coğrafyasıyla iç içedir. Tel Abyad

bölgesinin alınmasıyla birlikte Rojava Kürtleri Türkiye ile sınır komşuluğunu genişletmiş oldular. Türkiye Batı'daki Afrin kantonu ile birleşen Cezire ve Kobanê kantonları arasında Suriyeli göçmenlerin yerleştirileceği bir “güvenli bölge” oluşturulması tezini ortaya atarak tüm Suriye sınırını Rojava Kürtlerinin denetimine girmesini ve cihatçı örgütlere lojistik desteğe devam ettiği koridorun kapanmasını engellemeye çalıştı.

Savaşın Yeniden Başlaması ve Suriye'deki son gelişmeler

7 Haziran 2015'deki seçimlerden HDP'nin % 13,1 oy alarak çıkması ve AKP'nin mecliste çoğunluğu kaybetmesi, çözüm sürecinin ortadan kalkmasına zemin oluşturdu. Meşru bir hükümetin henüz kurulmadığı koşullarda Erdoğan'ın liderliğinde geleneksel güvenlik aygıtının ağırlıkta olduğu güç merkezi devreye girdi. 24 Temmuz'da Türkiye ile ABD arasında, ABD'nin IŞİD hedeflerini vurmak üzere İncirlik Üssü'nü kullanması için bir anlaşmaya varıldığı bildirildi. Türkiye Suriye'de birkaç IŞİD hedefini bombaladıktan sonra büyük ölçüde Irak'taki PKK mevzilerini bombalamaya yöneldi. Bu nedenle bu anlaşma, ABD'nin Türkiye'ye Kürtlere karşı baskı ve şiddet politikalarına dönmesine izin verdiği şeklinde yorumlandı.

ABD'nin IŞİD ile savaş konusunda yalnızca hava bombardımanı ile bir sonuç alamadığı, IŞİD'in Rojava bölgesi dışında fazla bir gerileme göstermediği uzun zamandır dile getiriliyordu. ABD sahada Kürt güçleriyle bir işbirliğine gitmiş olsa da IŞİD'e karşı Türkiye'nin desteğine ve özellikle İncirlik Üssü'ne stratejik gereksinimi vardı. Bu nedenle uzun süredir Türkiye üzerine diplomatik baskı uyguluyordu. Bu diplomatik baskı, bazı iddialara göre, Türkiye'nin IŞİD ile ilişkisini kanıtlayan belgelerin ortaya çıkmasından sonra daha da arttı. ABD, Türkiye'nin Suudi Arabistan-Katar ekseninden çıkması, diğer Selefi örgütlerle de ilişkisini kesmesi ve NATO gücü çerçevesinde davranmasını istedi. Bu gelişme, Türkiye'nin Suriye politikasına ABD tarafından net bir şekilde set çekilmesi, ve bu anlamda AKP hükümetlerinin güttüğü mezhepçi politikanın iflas etmesi anlamına gelmektedir.

AKP hükümetlerinin Suriye politikasına son ve nihai darbe ise Rusya'nın Suriye'de askeri varlığını pekiştirerek tüm muhalif gruplara karşı askeri operasyonlara başlamasıdır. Aynı zamanda hem ABD hem de Rusya PYD ve YPG/YPJ'yi sahadaki resmi müttefikleri ilan etmişlerdir. ABD'nin PYD'ye silah yardımına başlaması ise Davutoğlu-Erdoğan kliğini çileden çıkarmıştır. Türkiye'nin Suriye için kurguladığı ve göçmen akınına kapılarını açarak Avrupa'ya şantaj yoluyla dayatmaya çalıştığı "uçuşa yasak güvenli bölge" önerisi de Rusya'nın müdahalesi ile artık telaffuz dahi edilemeyecek şekilde çökmüştür. Türkiye kendi hava sahasında bile Rus uçaklarının ve füze sistemlerinin tacizine uğrar hale gelmiştir.

Sonuç

Bu yazıda AKP iktidarları döneminde Türk dış politikasını üç döneme ayırdık. Bu dönemi 2002-2007 bekleme dönemi, 2007-2011 açılım dönemi ve 2011-2015 kapanma dönemi olmak üzere üç alt döneme ayırıp bu üç dönemde Türk dış politikasının seyrini açıklamaya çalıştık. 2011 yılı Türk dış politikasının seyri açısından bir kırılma noktasına işaret etmektedir. 2011 yılından sonra Türk dış politikası etkinlik ve yönelim bakımından bir kopuş dönemine girmiştir.

Türkiye'ye biçilen "ılımlı-İslamcı-muhafazakar-neoliberal-yüzü Batı'ya dönük ülke" rolünün 2011'den sonra çökmesine neden olan etmenleri değerlendirmeye çalıştık. Bunlar, İsrail-Türkiye ilişkilerinin kopması, Arap Baharının istenen sonucu doğurmaması, Rojova devrimi ile başlayan süreçtir.

Bu etmenlerin bazılarını yönlendirmek mümkün değildir. Örneğin Arap Baharı demokratik güçlerin iktidarı ile sonuçlanmamış, Mısır örneğinde olduğu gibi iktidara gelen Müslüman Kardeşler açısından bir güç kirlenmesine yol açmış, demokratik tepkileri sönmeyecek bir darbe süreci yaşanmıştır. Suriye'de ise bu türden bir geçişin imkansız olduğu çok kısa bir sürede ortaya çıkmıştır.

İsrail'in Ortadoğu'da artan kaos nedeniyle, şu an aktif olarak devrede olmasa bile vazgeçilmez ve güvenilir bir Batı ileri karakolu olma işlevi daha da pekişmiştir.

Rojova'daki gelişmeler karşısında AKP hükümeti, Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi boyunca sahip olduğu geleneksel reflekslerinden kopamamış, Türkiye'nin kırmızı çizgilerini aşamamış, politika tercihlerini bu yönde kullanmıştır.

AKP'nin güdümündeki dış politikanın verili şartlar ve ideolojik kısıtlar dahilinde bundan daha ötesini gerçekleştiremeyeceği iddia edilebilir. Aynı şekilde Türkiye'ye Batı tarafından biçilen "ılımlı-İslamcı" rolünün Oryantalist bir yanılsamadan ibaret olduğu, demokrasi ve İslam'ın bir araya gelmesinin mümkün olmadığı, bunun da önce Mısır sonra da Türkiye'deki gelişmelerle teyit edildiği söylenebilir. Nitekim son zamanlarda bu tür yorumlar sıkça gündeme getirilmeye başlandı. Bu noktada yaşanan süreçle bu tür yanılsamaların kırılmasının demokratik güçler açısından olumlu bir yanı olduğunu görmemiz gerekir.

Bir yandan İran'la Batı'nın nükleer müzakerelerde anlaşması, İran üzerinde ambargonun kalkacak olması ve İran-Batı ilişkilerinin düzelmeye başlaması, ayrıca Esad rejimine Rusya'nın verdiği destek ve Esad'ın Batı koalisyonun hedefi olmaktan çıkması, diğer yandan ise Rojava'da PYD/YPG'nin önemli kazanımlar elde ederek sahada IŞİD'e karşı güvenilir bir güç olduğunu kanıtlaması nedeniyle, Türkiye'nin Sünni eksenli mezhepçi mevcut politikaları büyük bir açmaza girmiştir.

Türkiye'nin son dönemde önce Müslüman Kardeşler sonra da Selefi örgütler yanlısı politikası nedeniyle Mısır'la ve merkezi Irak Hükümeti'yle ilişkileri de bozulmuş, daha genel olarak Suriye-İran-Hizbullah'tan oluşan Şii eksenle karşı karşıya gelmeye başlamış, Irak Kürdistan Bölgesel Yönetimi ile geliştirdiği ilişkiler erezyona uğramaya başlamış, Rusya ve İran'la ilişkileri ise tarihteki en gergin döneme girmiştir. Buna bir de Batı'nın Türkiye'nin Cihatçıları desteklememesi ve Suriye'deki mültecilere set çekerek onları Türkiye'de tutması için yaptığı baskı eklenmiştir.

Türkiye mevcut Ortadoğu politikalarında ısrar ettiği sürece bu açmazın içinde daha fazla boğulacaktır.